

ПРИКАЗКА
ЗА
ДУМИТЕ

*Слова, слова ... И чужди звуци
от дрезгава глумлива реч
жужат по зали и по улици...*

*Къде са българските думи ?
Нима народът онемя ?
Или съвременно безумие
заля античната земя?*

Павел Матев

Почна топло, знойно лято.
Вярвам да ви е познато,
че дечицата добри
се отдават на игри.
Няма го училищният звън.
Всички са излезли вън.
С топка, обръч, колело
вярвам, че е за добро
да се радват от душа
на неспирната игра.
Волна е сега играта.
Весело е на душата.
Борко, бабиния внук
блъска с дядовия чук.
По черешовите клони
ще издига той колони.
Замък иска да строи
за приятели добри.
Веска, малката хитруша,
днеска Борко много слуша.
Щом ѝ каже: „Дай пирони!“--
тя ги връзва за балони
и със ловките ръце
бърза да ги подаде,
че не може от земята
да достигне небесата.
Дорето, дете добро,
спряло свойто колело
със почуда гледа как
Борко чука:”Трак!Трак!Трак!”

Мисли Дорето, горкото,
ще събудят те селото.
Сигурно са пощурели.
Не берат череши зрели,
не играят до насита--
има тук загадка скрита.
И преди да проговори,
Весето уста отвори.
Бързо тайната разкри.
--Няма тука хитринки.
Замък Борката строи.
Зяпна Дорето : „ Какво?“
--Грабвай свойто колело
да разкажеш на децата
за идеята крилата.
Радвай се със нас и ти!
Замък ще се съгради.
--Леле! – Дорето се чуди.
Да не би пък да са луди.
Ако тръгне подир тях,
да не стане тя за смях.
А не са ли помислите чисти?
После, без да се замисли,
яхва свойто колело--
да направи туй добро:
Да разкаже на децата
за идеята крилата.
Трябва много да внимава
да не вдигне някой врява,
като слуша със почуда
за идея толкоз луда.

Ето го насреща Спас.
Шепне тихо с тайнствен глас.
А след него върволица
развълнувани дечица.
--Доре, чу ли новината?
Завъртя ми се главата.
Богаташ със куп пари
замък в село ще строи.
Прихна Дорето от смях.
-- Богаташ ли казваш ти?
Няма тука богаташ.
Богаташ е Борко наш.
С нащо Весенце
двамина във овощната
градина
са започнали строеж
и не можеш да ги спреш.
От купчината деца
Вальо клати с глава.
--Ама те са сал сами.
Замък тъй ли се
строи?
Замък е—не е шега!
Да помислим с вас сега,
бързо, без да се отлага,
кой с какво ще им помага.
И започна олелия.
Пръв развихри се Илия.
Бързо думите реди.
Ще доставя той греди.
Ще забърква и бетон
за големия салон.

В къщи има куп завеси...
Дора тука се намеси.
-- Ох, какъв е този глас?
Спри! Да чуем Атанас.
Наско тихичко се хили.
--Замък , казвате, строили?
Нека да се разберем
със хвалбите да
поспрем. Няма тука
богаташи. Няма чужди,
няма наши. Няма замък
и принцеси. Дрънка
Ильо за завеси. Ще
забърква и бетон-
от мухата прави слон.
Весето ми сподели:
Борко къщичка строи.
„Не разваляй ти играта!”
Вкупом викнаха децата.
„Искаме да бъде замък
нищо, че не е от камък.
Приеми, че е мечта.
Колко хубава е тя!
Ние сме от Борковия тим.
Замък с него ще строим!”
Наско се видя натясно.
--Нека всичко да е ясно.
Щом решавате така,
вдигам смело с вас ръка.
Пръснаха се в миг децата
от дружината позната.

По дворове и градини
молят близки и роднини
да помогнат от душа
за идеята добра.

И не мина много време,
всеки бърза да поеме
от задружната дружина
към овощната градина.
Труд усилен закипя.
Да се чудиш как така
малки, палави деца
дружно вършат чудеса.

Минаха се два-три дни
„замъкът” се изгради.
Но настъпи тука драма.
Този замък име няма.
--Кръстникът е между нас.
Викна Вальо с ясен глас.
Ильо-нашия герой
иска първи да е той.
--Аз съм бог на имената.
Сто ми се въртят в главата.
И със страшен глас отсича:
„Дракула” ще се нарича!
Несъгласен е Иван.
Аз предлагам: „Франкенщайн”.
Да го кръстим пък „Пират”.
Мънка неговия брат.
„Вилекула” Зорка иска.

Мая пък предлага: „Плиска”.

--Родно име - в роден край.

Всеки трябва да го знай!

--„Царевец” на цар Шишман.

Позапъна се Стоян.

--„Хари Потър”, „Крал Артур”-- скача

Ильо като щур.

Къдрокосата Алиса

с думите си всички слиса.

--Аз предлагам всеки ден да си
има имен ден.

Бре! Идея непозната.

--Как така? Какво говори? Ядно

Ильо проговори.

--Браво! Никак не е лошо.

Защити я смело Гошо.

--Предложение добро.

Страшно хубаво е то.

Нека всеки се замисли,

малко книги да прелисти. С

разум име да предлага -- не с
инат да се налага.

Аз гласувам смело „за”! Да

приключваме сега.

Утре щом се съберем,

името ще изберем.

Борко вкъщи се върти и не

може да заспи.

Мисли име непознато,

интересно, чудновато,
че нали е днес герой,
да наложи почерк свой.
Той съгласен е със Гошо.
Никак няма да е лошо
всеки да положи труд
да не вика като луд
предложения нелепи --
ей така набързо взети.
Знае Борко, не е лесно.
Трябва име интересно.
Да се помни от децата,
в миг да грабва то сърцата.
В дрямка Борко се унася.

В чуден свят се той пренася.
Хем е вкъщи, хем навън-
някакъв вълшебен сън.
Борко пак е сред децата,
а пред тях от небесата
замък спуска се в позлата.
Замък с кули, знамена,
по алеите цветя.
Залите с килими тежки,
в двора пъстри въртележки.
По опънати въжета
скачат весели джуджета.
Свят вълшебен, непознат!
Да ти се завие свят!
Тъй попаднаха децата
в тази приказка чудата.

Гледат всички те в захлас
от почуда нямат глас.
Искат всичко да запомнят,
но преди да се опомнят, ей
от облак бял, бухлат слиза
старец белобрад
във каляска с девет коня,
на гърдите с тежка броня.
Златен пръстен с диамант.
Жезълът му със брилянт.
Плащ от пурпурно сукно.
Страшно скъпо ще е то!
На главата със корона--
явно важна е персона!
Щом каляската се спря,
всичко живо онемя.
Поогледа той децата.
Важно стъпи на земята
и започна своето слово --
явно, че отрано е готово.
--Хей, деца: „Добре дошли !”
в замъка на чудните мечти!
Чух от мои съгледвачи --
имали сте куп задачи
и възникнал спор сред вас.
Нека го решим тогаз.
Вярвам, че не ви е срам
мойте знания да дам.
Дружно всичко се постига.
В сговор планина се вдига.

Аз от опит ви го казвам.
 Ето замъка показвам.
 Много, много векове наред
 вдигахме го бавно ред по ред.
 Няма в него нищо тайно.
 Трудихме се всеотдайно.
 Името му идва от далеч.
 Той е замък за човешка реч.
 Без да има колебание
 замъкът получи името

ЕЗИКОЗНАНИЕ.

Властелинът тук съм аз.
 Казвам ви го с ясен глас.
Аз съм вашия Език
за народа Български – светлик.
Вижте моите юнаци --
звукове , графични знаци.
Тридесет са те на брой.
Влизам с тях в словесен бой
със натрапници чуждици
срам за глупави лаици.
С мен се различават хората,
от останалите живи същества.
Чрез говор или писмена,
 колкото и сложна да е тя
аз на хората помагам да общуват,
 за да може да добруват.
 Знаем залогът е голям,

но не върша всичко сам.
Моето семейство е голямо.
То е дружно, винаги засмяно.
Първата ми дъщеря е

ФОНЕТИКА.

Тя се занимава с малките ми внуци-
българските буквички и звуци.

МОРФОЛОГИЯ.

Разглежда думите и техния строеж,
Другата ми дъщеря

ГРАМАТИКА.

Тя работи също с българските думи
и разкрива тяхното значение.
Занимава се и с начините по които
думите се свързват в изречение.

Запознайте се и с моя син

СИНТАКСИС.

Неговите занимания са:
видовете изречения,
техния строеж и тяхното значение.

*С речниковия състав като система
винаги с радост се заема
малката ми дъщеря- умната*

ЛЕКСИКОЛОГИЯ.

Всички тука сме в един отбор.
*С дейността си даваме отпор
на духовното невежество,
на безпринципното подражателство
и на всички що са склонни на предателство.*

Днес бе дълъг ,тежък ден
аз съм много уморен.
Имах много важни срещи,
разговори, спорове горещи.
Позволете ми деца.
В къщи да се прибера.

Срещата със родния Език така приключи.
Но какво ли още ще се случи
на децата в следващите часове?
Кой ли ще ги разведе,
кой ли ще ги посвети
в тайните зад здравите стени?
Притесниха се децата.
Обстановка непозната.

Ето, идва първата сестра--
строгата ФОНЕТИКА.

Заговори тя със ясен глас:

--Радвам се , че сте сред нас!

И покани малките си гости

с думи ясни, думи прости.

-- Нека влезем в тая

зала. Домакия тук съм

аз.

Ще говоря честно с вас.

Задълженията ми са тежки.

Нямам право аз на грешки.

Но трудът ми е възнаграден.

Всеки се съобразява с мен.

Вижте моите деца--

ЗВУКОВЕ И БУКВИ.

Те са малки, прелестни слънца.

С тях изграждам

ЗВУКОВИЯ НИ СЪСТАВ.

Знайте, всеки звук си има нрав

За да мога да ги прилаская,

по отблизо да ги опозная,

винаги им казвам:

„Мили мои, мънички фонemi.”

Те са малки, но и са големи.

Те са като дялан камък за основа.

С тях се различава и изгражда

всяка дума нова.

Често ги подреждам във редица,

да не гледат в чуждата паница.

Не мислете, че редиците са произволни.

Трябва всички тук да са доволни.

Някои от тях са много властни

А,Е,И,О,У и Ъ са звуци гласни.

Гласните са устни звуци.

Те са част от дядовите внуци.

Щом се появят на звуковия друм,

викат, ала не издават шум.

Там се чувстват като волна птичка.

Радват се, ***че могат и сами***

да съставят нова сричка.

Вярвам, че разбрахте:

шест са звуковете гласни,

а останалите са съгласни.

Те за разлика от *свойте братя--*

звуковете гласни--

образуват само шум.

По са кротки те на звуковия друм.

Скрита болка има всеки звук съгласен.

Честичко си мисли, че е безопасен

и по таз причина много се срамува,

че не може с него сричка да се образува.

Много разговори с тях провеждам.

Куп причини им изреждам

дълго трябва да им обяснявам,

че участват в трудове научни

нищо, че са само ***звучни и беззвучни.***

Звучните са : Б ,В ,Г ,Д ,Ж и З,а

останалите:П ,Ф ,К ,Т ,Ш и С -

беззвучни.

Казах ви, че всеки звук си има нрав,
но да бъде колектива здрав,
всеки трябва мястото си
във редицката да знае
и другарчето си в сричката да опознае.

***Сричката се образува от един,
от два, три или даже четири звука.***

***Тя не носи смислово значение,
но без нея няма изречение.***

***Сричката е само единица на речта,
но повярвайте, вълшебница е тя.***

***Свършва ли на гласна, е отворена,
ако свършва на съгласна, е затворена.***

В думичките: ду-ма ,гу-ма
всички срички са отворени.

В думичките спът-ник, път-ник
всички срички са затворени.

***Някои от сричките се изговарят по-високо
и това си има своето значение.***

Те са сричките, поставени под ударение.

Както има пътници за всеки влак,
ей така, и всеки звук си има
своя писмен знак.

Тридесет на брой са писмените знаци.

Те са българските буквички близнаци.
Всичките са букви славни.

Те са малки или главни.

***С главни букви се започва
всяко изречение.***

И това си има своето значение.

***С тях започва мисълта
и завършва с точка тя.***

Вярвайте, за буквичките главни
мога да говоря с часове.

***Винаги във пряка реч
те се пишат след тире.
В собствените и във географски имена
пак начело ще е тя.***

Мая, Веска, Дора, Атанас,
Ицо, Борко, Зорка или Спас.

Старо село, Пловдив и Бургас,
Рила, Пирин, Русе, Свети Влас.

***Християнски празници, учреждения,
организации и учебни заведения,
имената на научни институти,
даже псевдонимите на личности прочути--
винаги се пишат с главни букви.***

***С главни букви пишем
приказните ни герои:***

Зайо Байо, Лукчо и Мецана,

Ежко Бежко, Слънчо и Писана.

С главни букви се работи лесно.

Помежду си се държат чудесно.

Но при малките настава бъркотия.

Всеки миг избухва разправия.

Те са дружки две по две.

Всяка гледа да ме подведе,

да заеме мястото на друга,

да изтъкне своята заслуга.

Трябва честичко да преговаряме,

как да пишем, как да изговаряме.

Нека да запомним.

*Звучните съгласни: Б, В, Г, Д, Ж и З
изговаряме като беззвучни: П, Ф, К, Т, Ш и С.*

Случва се да правят хитринки без страх
щом завършва думата със тях.

Думичката „гардероб”
изговаряме със *звука п*,

но се пише с *буква б*.
Лесно хитрината им разкривам
и нослетата натривам.

Проверявам винаги със друга дума

да не трия после с
гума. Думичката
„гардероб”

се заменя с „гардероби.”

Често пъти да не бъдат скучни,
*звучните застават пред беззвучни
и така се крият и обеззвучават,
но в проверка с други думи се издават.*

Аз подреждам думичката „врзка”.

Чувам *звука с*, но се пише с *буква з*.

Проверявам с думичката „врзвам”.

Разбера ли им играта, смело дръзвам
и поставям ги на място,
за да стане всичко ясно.

*Щом във нещо се съмнявам
с други думи проверявам.*

С гласните си имам също главоболия.

Склонни са да вършат много своеволия.

Вижте как подреждам буквичките *е и я*.

В едносрична дума пишем я.

Я е в думичките : цял, бял, хляб, грях.

Пишеш ли ги с *е* – станал си са смях.

Думичките пишем с *буква е*

само в сричка след която има „и” или пък „е”:

хляб, но хлебен; бял, но бели; цял, но цели.

Да постигнем своите цели

правила във правописа сме въвели.

Искаш ли със звукове и букви да боравиш,

длъжен си да знаеш как да ги поставиш,

за да няма в говора и правописа грешки,

че със грешки се постигат само смешки.

Трябва правилно да пишем и говорим,

за да можем със невежи хора

във словесен спор да се

преборим. Много дълго ви

говорих,

много истини пред вас повторих,

но повярвайте ми, искам да ви стане ясно,

че незнанието е опасно.

С тези думи срещата

със строгата Фонетика приключи.

В залата започна веселба.

Смесиха се букви и деца.

Буквичките весели, засмени,

стегнати във български премени,

с цветове от многоцветната дъга

и деца със грейнали лица.

Мая вика буквичките: М, а, я.

Колко радостна е тя.

Трите букви са до нея.

Сякаш слънце я огрея.

Борко, Петьо, Павел, Атанас,
Христо, Дорето, Алиса, Спас
търсят буквичките свои,
търсят своите герои.
Шум се вдига до звездите.
Радост грее във очите,
че започва дружба трайна,
дружба чиста, всеотдайна.
Буквичките и деца
бързо спретнаха игра.
Определя се дете
звукове да изрече.
Буквичките се споглеждат,
във редица се нареждат
и се опват като струни--
бързо образуват думи.
Ако някой се изложи
в бързината грешен звук предложи,
от играта той отпада
и остава без награда.
Дълго продължи играта.
Не омръзва на децата
да показват своите знания,
сякаш са на състезания.
Но на всичко има край.
Малко палаво джудже
призовава със звънче
палавниците добри
да припомнят своите мечти.
Имат още зали да разглеждат

факти, сведения да подреждат,
да преминат нови изпитания,
да натрупат още знания.

Но на някой му е тежко,
мисли, че е нечовешко
с букви да се занимава,
щом навън тече забава.

Ильо тайно се оглежда
и към двора все поглежда.

Иска бързо да избяга,
но се спъва той на прага.

И настава тупурдия.

Скочи тихата Мария.

--Ильо, как не те е срам!

Мислех те за по голям.

С твойта глупава глава
мислиш само за игра.

Правиш се на тарикат.

Ще се пръснеш ти от яд,
че не можеш да играеш.

Вярвай! После ще се
каеш. Явно Ильо не е в
час.

Той се подиграва с нас.

-- Е , това е право на Илия--

вметна русата София--

сигурно дошло му е до гуша
упреци от нас да слуша.

Нека сам си отговори

как с глупак във спор ще спори.

Тука се намеси Сава.
 --Нека да запазиме добрия тон.
 Чакат ни в големия салон.
 Там е другата сестра.
 Чака ни княгиня **Морфология**.
 Ето, тя е на вратата.
 „Вярно!” Ахнаха децата.
 --Днес посрещам скъпи
 гости. Радостна съм в този
 ден.
 Влизайте, деца, при мен.
 Тука всеки може да говори.
 Мисли да споделя и да спори.
 Вий сте в нашата лаборатория.
 Тук се пише с думи
 на Езика славната история.
Хиляди са думите в речниковия ни фонд.
Те са нашите войници на езиковия фронт.
С думите се назовават действия
предмети, отношения.
С тях поемаме и задължения.
Думичките се изграждат от морфемите.
 Нищо, че са малки --
 те по важност за големи.
 Тук ще ви разкрия тайничка една,
 че морфемите си имат имена.
Имената им са:
корен, окончание, представка,
заедно с определителния член
и със малката наставка.
Коренът е стълб и служи за основа
при изграждане на всяка дума нова.

Щом пред корена поставим малката морфема

задълженията тя поема

и ще носи името представка,

а след корена морфемата ще е наставка.

В думата: „походка”

коренът е „ход „

„по” ще е морфемата представка,

„ка „ – морфемата наставка.

Думичка, която е от корен,

или корен с окончание,

без да има колебание,

казваме, че е първична.

Думите, в които коренът

е общ, са думи сродни.

На първични думи щом поставяме

представка и наставка

винаги се получават думи производни.

С другите морфеми--

окончанието и определителния член

се променя формата на думите.

Окончанието носи тежко бреме.

Окончанието уточнява

граматическите правила

за род, число и време.

Със определителния член се променят

прилагателните , съществителните и

числителните имена.

Той за тях е пътеводната звезда.

Всяка дума в Родния Език

така се словообразува.

Който знае тези правила,
може лесно да общува.
Думите са мили, нежни, сладкодумни.
Могат да са заповедни, строги,
а при глупавите хора плиткоумни.
*Думите са ценното богатство
във съкровищницата на Родния Език.
С тях остава той безсмъртен
с тях Езика ни е славен и велик.*

Разшумяха се децата.
Скришом гледат зад вратата.
Ильо тихичко похърква.
Мисли, че навън се мръква.
Някой му говори за числа,
за родове, лица и времена,
ала празно е във малката глава.
Сънчо го понася през вратата...
После се издига в небесата...
Вижда и градината позната.
Бърза Ильо към селото.
Ох, каква досада!
Някой дърпа му ухото.
--Пак ли мислиш за игра
с глупавата си глава?
-- Остави го! Моля те, Мария!
Знаем колко струва наш Илия.
Ильо във просъница мърмори.

Чуди се от срам какво да стори.

--Всичко помня. Но за миг заспах.
Само род, число и време
ей това не го разбрах!

В спора се намеси другата сестра-
- умната **Граматика**.

--Спрете разправията , деца!

Може да не му е интересно.

Да внимаваш никак не е лесно.

Трябва да му се прости.

Нека Ильо си поспи.

--Честничко да се призная

всички тези правила ги зная.

--Щом си толкова подготвен,

назови един глагол.

-Работа фасулска.

Отговарям ви веднага – вол.

--Ясно.

Ильо хвана се на тясно.

Е, разбрахте ли, деца,

че незнанието води винаги до смешки.

Да не се повтарят Ильовите грешки

ще разучим българските думи,

като части на речта.

Ще разучим тяхното значение.

Ще говорим и за начините,

по които те се свързват в изречение.

Ильо, думичката вол не е глагол,

а съществително.

Със глагол се означава

действие или пък състояние.

*Да го различим от съществително
трябва ни познание.*

Волът може да оре или върви.

Може да преживя или спи.

*Щом оре извършва действие,
а когато спи е състояние.*

Всеки от глаголите си има име.

*По формалните особености ги делиме
на възвратни и на невъзвратни,
на преходни и на непреходни.*

Могат да са още прости или сложни.

При задачи неотложни

нашите глаголи се променят

по лице, число и време,

а когато формата показва отношение

на говорещо лице към действие,

се променят и по наклонение.

Представете си, деца,

нашите глаголи имат девет времена,

четири наклонения и три лица.

Заедно със прилагателните, съществителните

и числителните имена ,

с междуметия, с причастия, наречия

с предлози със съюзи и местоимения,

със частици и с обръщения,

всички те са части на речта.

Ильо гледа умно.

Думи не намира.

От почуда чак
 дъхът му спира.
 И как бе застанал
 скришом зад децата,
 като малко пънче
 тупна на земята.

--Леле!

Влезнах в джунгла непозната.
 Наклонения, съюзи и лица,
 и предлози, и частици и числа,
 някакви причастия, наречия
 и обръщения,
 междуметия, глаголи
 и местоимения.

Може ли това да се научи?!

Не! Не вярвам!

С мен едва ли може да се случи.

Думи, думи, думи...

Сякаш пада дъжд от небесата.

Завъртя ми се главата .

-Ильо ,

който може умно да си служи

с думите на родния Език,

може смело да използва

тяхното предимство--

да създават в смислово

и граматическо единство

най-различни словосъчетания.

Словосъчетанията винаги показват

нашите познания

как със думите боравим,
 как умеем изречения да правим.
Те са част от всяко изречение,
ала нямат свойство
на завършено съобщение.
Словосъчетанията се разделят
на устойчиви и на свободни.
Могат да са прости или сложни
Простите са с две съставки.
С повече от две съставки
винаги са сложни.
Словосъчетанията могат да са още
именни, наречни и глаголни.
Словосъчетанията служат за основа
при изграждане на всяка мисъл нова.
Те са частите на всяко изречение,
ала нямат функцията на
завършено съобщение.
Словосъчетания и изречения.
 Да не влизам в чужда територия.
 Моят брат **Синтаксис**
 има собствена теория
 как да се състави изречение,
 видове, строеж и тяхното значение.
 Той оттук нататък разговора ще поеме.

 --Нека да не губим време.
Изречението съчетава думи,
със които да се изразяват

мисли, чувства или пък желания.

Те са сбор от словосъчетания.

*Частите на всяко изречение
са главни и второстепенни.*

Главните са подлог и сказуемо.

*Подлогът е израз на основния
предмет на мисълта.*

В изречението: „Ильо пак заспа”

*Подлога ще търсим
със въпроса: „Кой?”*

Заспа , но кой?

Ильо-- нашият герой.

Ильо отбранителна позиция заема.

--Аз не спя, а дремя.

--Прав си.Разликата е голяма.

Нека да не правим драма.

*Подлогът, деца, се изразява
със лице, предмет и признак
или някое явление.*

*Подлог могат да са съществителните,
прилагателните и числителните имена*

*Подлог могат да са още
и неизменяемите части на речта.*

*Със сказуемото се разкрива
признак, действие и състояние.*

*То на подлога е винаги в услуга
и на негово разположение.*

То е именно или глаголно,

но не бива с него

да си служим произволно.

*Заедно със подлога са център
на отделни изречения.*

*В изречението има още части.
Тях наричаме второстепенни.
Те са допълнение, определение,
обстоятелствено пояснение и
приложение.*

*С допълнението се насочва
действието на глагола,
а с определението могат
да се изясняват други части
при изграждане на изречение.*

*В по-голямо изречение могат да участват
второстепенни части:*

обстоятелствено пояснение и приложение.

Запознахте се с букви и фонеме.

Що е сричка, видове морфеми.

Знаете за техния строеж

и за граматическото им значение.

Вече може да градите

цяло изречение.

Пак повтарям.

Изречението винаги е сбор от думи,

със които могат да се изразяват

мисли, чувства и желания.

Те са сбор от словосъчетания.

Изреченията могат да са

прости или сложни.

Всяко просто изречение е

със едно сказуемо.

По състав са :

разширени или кратки.

Могат да са:

*прости или сложни,
утвърдителни и отрицателни,
а по цел на нашето послание:
съобщителни, въпросителни,
подбудителни, възклицателни,
желателни.*

*Щом са две или повече от две
прости изречения,
те са свързани във
сложно изречение.*

В изреченията са втъкани
букви, думи, словосъчетания
да изказват мисли,
да показва знания.

Във хранилищата многобройни,
в замъка *Езикознание*,
съхраняваме от векове
цялото човешко знание.

Тук при нас се съхраняват
чудни приказки, сказания,
стари притчи и предания,
драми, разкази, поезия,
трудовете научни и романи
и велики мисли на
творци избрани.
Радостно е, че се запознахте
с този свят чудат.

Вярвам, всеки ще е по-богат
от приятелството с *Родния Език*,
дал на цялото славянство
своята душа и своя лик.

Бързо свърши този сън.
Борко чува глъчка вълн.
Чува Борко, че децата
са започнали играта.
Търка сънени очи.
Чува Ильо как гълчи.
Чуди се къде е той ?
Беше в замък в
небесата.
В замък беше. Но постои
... В замък с феи в позлата,
обучават те децата,
що е звук и буква, и фонема
що е сричка и морфема ...
Тази тема е позната ...
Стъпвай здраво на земята !
Ох, какво ли има да се мае.
Всичко що му е в главата
от училище го знае.
Скача бързо от леглото
Няма време за закуска.
Предложенията той изпуска.
Хуква право през селото.
- Спрете! Чуйте ме!
Внимание!
Замъкът ще носи името

ЕЗИКОЗНАНИЕ !

ПОКАЗАЛЕЦ

/НАРЪЧНИК ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК/

АЗБУКА

А а Б б В в Г г Д д Е е

Ж ж З з И и Й й К к Л л

М м Н н О о П п Р р С с

Т т У у Ф ф Х х Ц ц Ч ч

Ш ш Щ щ Ъ ъ Ь ь Ю ю Я я

ЕЗИК

Средство за общуване между хората за размяна на мисли, чувства, впечатления с помощта на звукове и графични знаци.

ЕЗИКОЗНАНИЕ

Наука за езика и човешката реч.

ФОНЕТИКА

Дял от езикознанието, който се занимава със звуковата, външната страна на езика и със звуковите промени на думите.

ГРАМАТИКА

Дял от езикознанието, който изучава строежа на езика, формите и значението на думите като части на речта и начините по които думите се свързват в изречение.

МОРФОЛОГИЯ

Дял от граматиката, който се занимава със звуковата страна на езика и със звуковите промени на думата.

СИНТАКСИС

Дял от граматиката, който изучава видовете изречения и техния строеж. Системата на изреченията на един език.

Ф О Н Е Т И К А

Дял от езиковедството, който се занимава със звуковата външната страна на езика и със звуковите промени на думата.

Ф О Н Е М А

Най малката фонетична единица на езика.

Звук, който се използва за различаване и изграждане на смисловите единици.
/фонемите, думи/

С Р И Ч К А

Най- малката произносителна единица- един или

няколко звука, които се изговарят с един тласък на издишания въздух и с разтваряне на устата.

У Д А Р Е Н И Е

Повишен, натъртен изговор на отделна сричка от думата.

Ф О Н Е М А

Най- малката фонетична единица на езика, звук, който се използва за различаване и изграждане на смисловите единици.
/морфемите, думи/

Г Л А С Н И

Устен звук на речта, при който не се издава шум и може сам да образува сричка.

Гласни:

А, Е, О, Ъ,
И, У, Ю, Я

С Ъ Г Л А С Н И

Устен звук на речта, който образува шум в устата кучина но сам не може да образува сричка.

Съгласни:

Звучни: Б, В, Г, Д, Ж, З
Беззвучни: П, Ф, К, Т, Ш, С

С Р И Ч К А

Най- малката произносителна единица. Един или няколко звука, които се изговарят с един тласък на издишвания въздух и с разтваряне на устата.

ОТВОРЕНА

Отворената сричка
свършва на гласна.
/ во-да /

ЗАТВОРЕНА

Затворената сричка
свършва на съгласна.
/ вест-ник /

У Д А Р Е Н И Е

Повишен, натъртен изговор на отделна сричка от думата.

С В О Б О Д Н О

За разлика от други езици ударението в българския език не е установено за определена сричка от думата.

Г Р А М А Т И К А

Дял от езикознанието, който изучава строежа на езика от гледна точка на формата и значението на думите като части на речта и от гледище на начините, по които думите се свързват в изречение.

ИСТОРИЧЕСКА ГРАМАТИКА

Изучава историческия развой на даден език, на неговата звукова система и формата на думите.

СРАВНИТЕЛНА ГРАМАТИКА

Изучава еднакви процеси в родствени езици.

ОПИСАТЕЛНА ГРАМАТИКА

Изучава определен момент от развитието на даде език.

М О Р Ф О Л О Г И Я

Дял от граматиката, който изучава думите строежа и свързаните с тях граматически значения и функции.

МОРФЕМА

Най- малката част на думата, която е носител на известно значение.

КОРЕН

Основна част на думата.

ПРЕДСЛАВКА

Словообразователна частица на думата, която стои пред корена.

НАСТАВКА

Словообразователна частица на думата, която стои след корена.

ОКОНЧАНИЕ

Морфема, която има определено граматическо значение.

ОПРЕДЕЛИТЕЛЕН ЧЛЕН

Морфема, която се поставя в края на имена, причастия, местоимения.

С Л О В О О Б Р А З У В А Н Е

Образуване на думи на основата на еднократни думи с помощта на специални езикови средства.

ПЪРВИЧНИ

Еднократни думи, които назовават части на тялото, основни действия, основни признаци на предмети, растения и животни.

Пример: Първична дума: клас

Корен : клас

ПРОИЗВОДНИ

Първични думи, чрез представка и наставка образуват нови думи, които наричаме производни.

Пример: Производни думи: класно , изкласил.

Корен: клас.

НАЧИН ЗА СЛОВООБРАЗУВАНЕ НА НОВИ ДУМИ

ПОСРЕДСТВОМ НАСТАВКА и ПРЕДСТАВКА.

Наставка. Пример: стар – СтарОСП.

Представка. Пример: мия—ИЗмивам

ПОСРЕДСТВОМ СВЪРЗВАНЕ на ДВА КОРЕНА.

Пример: череша и бера—ЧЕРЕШОБЕР.

ПОСРЕДСТВОМ СЛИВАНЕ НА ДУМИ.

Сливане на съществителни имена.

Пример: помощник – готвач.

Сливане на думи с противоположно значение.

Пример: горе-долу, има- няма.

С прибавяне на частици.

Пример: свой- своЕПО , мой- моЕПО.

ПРИ СЛИВАНЕ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА С
ПРЕДЛОЗИ.

Пример: от тук, оттук
на там, натам.

ДУМА

Словосъчетание от звукове или единичен звук на човешката реч с която се изразяват действия, предмети, отношения.

С думи се поемат задължения, обещания.

ВИДОВЕ ДУМИ

СИНОНИМИ

Думи различни по звуков, състав но еднакви по значение.

Пример: срамежлив – стеснителен

АНТОНИМИ

Думи с противоположно значение.

Пример: умен – глупав

ПАРОНИМИ

Думи близки по звуков състав, но различни по значение.

Пример: приспивам - преспивам

ОМОНИМИ

Думи еднакви по форма с различни значение.

Пример: коса за косене – коса на човек

ЧАСТИ НА РЕЧТА

Думите в различните части на речта се разпределят по форма и по смисъл, за да могат да се съчетават помежду си в изречение.

В И Д О В Е

САМОСТПОЙНИ

Думите, които изграждат основния смисъл на изречението и могат самостоятелно да запълват местата в изречението.

- А. Глаголи.
- Б. Съществителни имена.
- В. Прилагателни имена.
- Г. Числителни имена.
- Д. Местоимения.
- Е. Наречия.

НЕСАМОСТПОЙНИ

Думите, които не могат самостоятелно да запълват

- А. Съюзи.
- Б. Частици.
- В. Предлози.
- Г. Междуметия
- .

ГЛАГОЛ

Глаголът е част от речта, която означава действие или състояние на предмета.

Откриваме ги с въпросите: *Какво прави? Какво правят?*

ВИДОВЕ ГЛАГОЛИ

А.

ПРЕХОДНИ и НЕПРЕХОДНИ.

При ПРЕХОДНИТЕ глаголи действието преминава от деятеля върху друг предмет. Пример: Децата строят замък.

При НЕПРЕХОДНИТЕ глаголи действието не преминава върху друг предмет.

Пример: Ильо помага на децата.

Б.

ЛИЧНИ и БЕЗЛИЧНИ.

ЛИЧНИТЕ глаголи съдържат представа за глаголното лице.

Пример: Ильо спи.

БЕЗЛИЧНИТЕ глаголи не съдържат представа за глаголното лице.

Пример: Ильо има приятели.

В.

НЕВЪЗВРАЩНИ и ВЪЗВРАЩНИ.

НЕВЪЗВРАЩНИТЕ глаголи нямат в състава си личното местоимение СЕ или СИ.

Пример: Изграят.

ВЪЗВРАЩАЩИТЕ глаголи имат в състава си местоимението СЕ или СИ.

Пример: Изгряя СИ. Смеят СЕ.

Г.

ПРОСТИ, СЛОЖНИ.

ПРОСТИТЕ глаголи съдържат един корен.

Пример: пиша.

СЛОЖНИТЕ глаголи съдържат повече от един корен и са свързани с гласната О.

Пример: ръководя.

ЛИЦЕ НА ГЛАГОЛА

Лице на глагола се основава на обстоятелството дали глаголното лице е лицето, което говори, на което се говори или, за което се говори.

ПЪРВО ЛИЦЕ

ВТОРО ЛИЦЕ

ТРЕТО ЛИЦЕ

Първо лице е лицето, което говори.

Второ лице е лицето на което се говори.

Трето лице е лицето за което се говори.

*Пример: АЗ изгряя.
АЗ*

*Пример: ТИ играеш.
ТИ, ТО, ТЯ*

*Пример: ТОЙ играе.
ТОЙ*

ЧИСЛО НА ГЛАГОЛА

Число на глагола означава броя на лицата, които произвеждат действие.

ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

Единствено число е когато глаголното лице е едно.

Пример: пея, играя,
пеех, играех

МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО

Множествено число е когато глаголното лице е повече от едно.

Пример: пеем, пеехме,
играехме

ЗАЛОГ НА ГЛАГОЛА

Залог на глагола е категория, която показва отношението на глаголното лице към действието.

ДЕЯТЕЛЕН ЗАЛОГ

Деятелен залог е глаголна категория при която глаголното лице съвпада с реалния извършител на действието.

Пример: Аз чета книга.

СТРАДАТЕЛЕН ЗАЛОГ

Страдателен залог е глаголна категория при която глаголното лице не съвпада с реалния извършител на действието изхожда от друг.

Пример: Книгата се чете
от децата.

ВИД НА ГЛАГОЛА

Граматическа категория на глагола, която показва начина на протичане на действието по отношение на признака цялостност.

СВЪРШЕН ВИД

Граматическо значение на глагола, което предава действието в неговата цялостност.

Пример: изиграя, прочета.

НЕСВЪРШЕН ВИД

Граматическо значение на глагола, което се противопоставя на свършения вид и не е присъщ признак на цялостност на действието.

Пример: играя, чета.

ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА

Свойството на глаголите да изразяват сегашно, минало и бъдеще време.

СЕГАШНО ВРЕМЕ

Глаголна форма, която показва действие, което става в момента на говоренето.

Въпрос: Какво правим?

Пример: учим.

МИНАЛО ВРЕМЕ

Глаголна форма, която показва действие, което е било извършено преди момента на говоренето.

Въпрос: Какво направихме?

МИНАЛО СВЪРШЕНО ВРЕМЕ

Пример: учихме.

МИНАЛО ПРЕДВАРИТЕЛНО ВРЕМЕ

Пример: Беше учил.

МИНАЛО НЕОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ

Пример: Учил е.

МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ

Пример: учеше.

Б Ъ Д Е Щ Е В Р Е М Е

Глаголна форма, която означава действие, което ще се извърши след момента на говоренето.

Въпрос: Какво ще правим?

БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ

Пример: Ще учи.

БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ В МИНАЛОТО

Пример: Щеше да учи.

БЪДЕЩЕ ПРЕДВАРИТЕЛНО ВРЕМЕ

Пример: Ще е учил.

БЪДЕЩЕ ПРЕДВАРИТЕЛНО В МИНАЛОТО

Пример: Щеше да е учил.

НАКЛОНЕНИЯ НА ГЛАГОЛА

Глаголна категория, която разказва отношението на говорещото лице към глаголното действие.

ИЗЯВИТЕЛНО НАКЛОНЕНИЕ

Изявителното наклонение означава действието в неговото реално осъществяване.

Пример: Той играе.

ПОВЕЛИТЕЛНО НАКЛОНЕНИЕ

Повелителното наклонение изразява молба, заповед или подбуда на говорещото лице за извършване на действие.

Пример: Играй!

ПРЕИЗКАЗНО НАКЛОНЕНИЕ

Преизказното наклонение означава нещо според думите на друго лице.

Пример: Той играел.

УСЛОВНО НАКЛОНЕНИЕ

Условното наклонение означава действие, което се представя, като евентуално възможно във връзка с някакво условие.

Пример: Би играл.

П Р И Ч А С Т И Я

Глаголни форми, чрез които на лица и предмети могат да се приписват признаци от глаголни действия.

С Е Т Я Ш Н О Д Е Я Т Е Л Н О П Р И Ч А С Т И Е

Пример: играещ.

М И Н А Л О С В Ъ Р Ш Е Н О Д Е Я Т Е Л Н О П Р И Ч А С Т И Е

Пример: играл

М И Н А Л О Н Е С В Ъ Р Ш Е Н О Д Е Я Т Е Л Н О П Р И Ч А С Т И Е

Пример: играел

М И Н А Л О С П Р А Д А Т Е Л Н О П Р И Ч А С Т И Е

Пример: игран.

Д Е Е П Р И Ч А С Т И Е

Пример: играейки.

С Е Т Я Ш Н О С П Р А Д А Т Е Л Н О П Р И Ч А С Т И Е

Пример: любим.

С П О М А Г А Т Е Л Е Н Г Л А Г О Л С Ъ М

А З С Ъ М - единствено число, първо лице

Т И С И - единствено число, второ лице

Т О Й Е - единствено число, трето лице

Т Я Е - единствено число, трето лице, женски род

Т О Е - единствено число, трето лице, среден род

Н И Е С М Е - множествено число, първо лице

В И Е С П Е - множествено число, второ лице

Т Е С А - множествено число, трето лице

С Ъ Щ Е С П Ъ В И П Ъ Е Л Н О И М Е

Частни от речта, които означават конкретни или абстрактни същности.

Откриваме ги с въпросите: *КАКВО Е ТОВА? КОЙ Е?*

ВИДОВЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ПО ЗНАЧЕНИЕ

Съществителни СОБСТВЕНИ

Пример: Ботев, България, Русе, Иван, Рожен, Искър

Съществителни НАРИЦАТЕЛНИ

Пример: дете, куче, котка, бор
, къща

Съществителни СЪБИРАТЕЛНИ

Пример: клас, отбор, ято, кошар

Съществителни за ДЕЙСТВИЕ

Пример: тичане, градеж, вълнение

ВИДОВЕ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ПО СЪСТАВ

ПРОСТИ съществителни. Съдържат един корен. Пример: народ

СЛОЖНИ съществителни. Съдържат два или три корена.

Пример: черешовер

НЕПРОИЗВОДНИ съществителни. Не се образуват от други думи.

Пример: нощ

ПРОИЗВОДНИ съществителни. Образуват се от други думи. Пример: стар + ост – старост

ГРАМАТИЧЕСКИ ПРАВИЛА НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА

РОД НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА

Разделение на съществителните имена по групи.

МЪЖКИ РОД,

Пример: мъж, дядо, кон

ЖЕНСКИ РОД

Пример: жена, баба, кобила

СРЕДЕН РОД

Пример: дете, внуче, конче

ЧИСЛО НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА

Грамматическа категория, която показва дали за един или няколко предмета става дума.

ЕДИНСВЕНО ЧИСЛО

Пример: мъж, дядо, кон

МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО

Пример: мъже, дядовци, коне

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ

Части на речта с които се назовава признак, качество или свойство на предмет.

Откриват се с въпросите: КАКЪВ? КАКВА? КАКВО?
КАКВИ?

ВИДОВЕ

ПРИЛАГАТЕЛНИ ПО
ЗНАЧЕНИЕ

ПРИЛАГАТЕЛНИ ОТ
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНО
И СИНТАКТИЧНО
ГЛЕДИЩЕ

ПРИЛАГАТЕЛНИ ПО ЗНАЧЕНИЕ

1. КАЧЕСТВЕНИ ПРИЛАГАТЕЛНИ

А. По размери.

Пример: дълга улица

Б. По видове.

Пример: бяла риза

В. По вкусове.

Пример: сладка ябълка

Г. По физически свойства.

Пример: гъвкаво тяло

Д. По нравствени качества.

Пример: добър човек

2. ОПНОСИТЕЛНИ ПРИЛАГАТЕЛНИ

А. По вещество.

Пример: златен пръстен

Б. По място.

Пример: морски бряг

В. По принадлежност.

Пример: градски улици

Г. По предназначение.

Пример: спален чувал

ПРИЛАГАТЕЛНИ ОТ СЛОБРАЗОВАТЕЛНО И СПРУКПУРНО ГЛЕДИЩЕ

1. НЕПРОИЗВОДНИ, ПРОИЗВОДНИ

А. Които не са производни от други думи.

Пример: стар, млад, слаб.

Б. Които са образувани от други думи са производни.

Пример: изрусен, къдрокос, грубоват

2. СЛОЖНИ, ПРОСТИ

А. Когато в състава си имат един корен са прости.

Пример: бял, червен, нисък син

Б. Когато в състава си имат повече от един корен са сложни.

Пример: тригодишен, тримесечен

ГРАМАТИЧЕСКИ КАТЕГОРИ
ПРИ
ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА

РОД НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА

Граматическото значение род при прилагателните имена е в зависимост от съществителните имена.

МЪЖКИ РОД

Пример:

красив

мъж

ЖЕНСКИ РОД

Пример:

красива жена

СРЕДЕН РОД

Пример:

красиво дете

ЧИСЛО НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА

ЕДИНСТВЕНО ЧИСЛО

Пример: красив

МНОЖЕСТВЕНО ЧИСЛО

Пример: красиви

ЧИСЛА И ПЪЛНИ ИМЕНА

Изменяема част от речта с която се означават броя и реда на предметите.

ВИДОВЕ

ЧИСЛА И ПЪЛНИ ИМЕНА ПО СЪСТАВ И
ЧИСЛА И ПЪЛНИ ИМЕНА ПО ЗНАЧЕНИЕ

ЧИСЛА И ПЪЛНИ ИМЕНА ПО СЪСТАВ

А. ПРОСТИ

В състава си имат един корен.

Пример: пет , сто

Б. СЛОЖНИ Образуват се от две прости числителни.

Пример: петдесет, двеста

В. СЪСТАВНИ

Образуват се от две повече числителни, които запазват свойствата си.

Пример: петдесет и две

ЧИСЛА И ПЪЛНИ ИМЕНА ПО ЗНАЧЕНИЕ

А. КОЛИЧЕСТВЕНИ

Означават основните числа от десетичната бройна система, дробни числа.

Пример: едно, две три..сто , една трета и др.

Б. РЕДНИ

Образуват се от количествените числа с прибавяне на наставка.

Пример: пети, шести, десети

В. УМАЛИТЕЛНО – ТАЛЪОВНИ

Образуват се от количествени и редни с наставка.

Пример: едноЧКО, двеЧКИ, триЧКИ

М Е С Т П О И М Е Н И Я

Части на речта, които заместват съществителните, прилагателните и числителните имена.

А. ЛИЧНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: аз, ти, той, тя, то, ние, вие, те

Б. ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: какъв, каква, какво, какви, кой, коя, кое

В. ПРИПЕЖАТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: мой, твой, наши, ваши, техни

Г. ВЪЗВРАТНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: свой, своя, свои, свое

Д. ОПНОСИТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: който, което, какъвто, чийто

Е. ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: тоя , тая, тези, онези, оная

Ж. ОПРИЦАТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: никакъв, никаква, никакво

З. НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: никой, никоя, никое

И. ОБОБЩИТЕЛНИ МЕСТПОИМЕНИЯ

Пример: всеки, всякаква, всякакво

Н А Р Е Ч И Е

Неизменна част от речта, чрез която се означават обстоятелства при които протича действието.

В И Д О В Е Н А Р Е Ч И Я П О З Н А Ч Е Н И Е

А. ЗА ВРЕМЕ

Пример: Въпрос – Кога? Днес, вчера, утре

Б. ЗА МЯСТО

Пример: Въпрос - Къде? далече, близо

В. ЗА КОЛИЧЕСТВО

Пример: Въпрос - Колко? Много малко

Г. ЗА НАЧИН

Пример: Въпрос – Как? Весело, изриво, тъжно

О Б Р А З У В А Н Е Н А Н А Р Е Ч И Я А. НАРЕЧИЯ ОТ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА

Пример: снощи, зиме,

Б. НАРЕЧИЯ ОТ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА

Пример: кисело, сладка, весело

В. НАРЕЧИЯ ОТ ГЛАГОЛИ

Пример: тичешком, лежешком

Г. НАРЕЧИЯ ОТ ЧИСЛИТЕЛНИ ИМЕНА

Пример: веднъж, дважд

Д. НАРЕЧИЯ ОТ МЕСТОИМЕНИЯ

Пример: там, сега, как

Е. УМАЛИТЕЛНИ НАРЕЧИЯ

Пример хубавко, сегичка

ПРЕДЛОГ

Неизменяема част от речта, която стои пред съществително, прилагателно, числително име или местоимение.

ВИДОВЕ

ПРОСПИ

Съставени са от един корен

Пример: зад, над, при, от

СЛОЖНИ

Образуват се от:

А. Прости предлози
с други предлози

Пример: заради

Б. Прости предлози
с имена.

Пример: свръх

В. Прости предлози
с наречия.

Пример: извън

МЕЖДУМЕТИЯ

Неизменяеми части на речта, които изразяват чувства, подбуди, подражания на звуци.

ВИДОВЕ

ВЪЗКЛИЦАТЕЛНИ

Пример: ех, ах, ох, их

ПОДБУДИТЕЛНИ

Пример: ало, ей, хей, марш

Ч А С Т И Ц А

Неизменяеми части на речта, които не назовават нещата, за които говорим, а отношението ни към тях или отношенията помежду им.

В И Д О В Е

ПОДБУДИТЕЛНИ ЧАСТИЦИ

Пример: да, дано, нека

ОРИЦАТЕЛНИ ЧАСТИЦИ

Пример: не, ни, нито

ВЪПРОСИТЕЛНИ ЧАСТИЦИ

Пример: а, е, хе

С Ъ Ю З И

Неизменяема част на речта, която служи за връзка между еднородните части в простото изречение или между прости изречения в състава на сложното изречение.

В И Д О В Е

С Ъ Ч И Н И Т Е Л Н И

Свързват еднородни части в простото изречение.

П О Д Ч И Н И Т Е Л Н И

Свързват изречения в сложното съставно изречение.

А. СЪЕДИНИТЕЛНИ

Пример: и, ни, нито

А. ИЗЯСНИТЕЛНИ

Пример: че, да, освен че

Б. СЪПОСТАВИТЕЛНИ

Пример: и , ни, нито

Б.ОБСТОЯТЕЛСТВЕНИ

Пример: дето, защото

В. РАЗДЕЛИТЕЛНИ

Пример: ли, било че

Г. ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ

Пример: така че, затова

СИМПЛАКСИС

Дял от граматиката, който изгражда функциите на думите в изречението, видовете изречения и техния строеж.

СЛОВОСЪЧЕТАНИЕ

Словосъчетанието е съчетание от две или няколко думи, които образуват смислово и граматическо единство. Словосъчетанието е част от изречението, но не изразява завършена мисъл.

ИЗРЕЧЕНИЕ

Изречението е съчетание от думи, които изразяват мисъл, чувства или желания.

Изречението е граматично завършена единица на речта.

С Л О В О С Ч Е Т А Н И Е
Е В И Д О В Е П О С Ъ
С П Л А В

ПРΟΣТИ

Простите словосъчетания се състоят от две съставки.

А. Прости съчинителни

Б. Прости подчинителни

СЛОЖНИ

Сложните словосъчетания се състоят от три и повече съставки.

А. Сложни съчинителни

Б. Сложни подчинителни

ИЗРЕЧЕНИЕ

Изречението е съчетание от думи, които изразяват мисъл, чувства или желания.

ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ

ПРОСТИ

Простото изречение изразява
завършена мисъл, чувство
или
желание и има едно ядро.

СЛОЖНИ

Сложното изречение се
състои от две или
повече
прости изречения.

ПРОСТИ ИЗРЕЧЕНИЯ

ПОСЪСПА

В.А. КРАПКИ

Съставят се от подлог и сказуемо.

Б. РАЗШИРИТЕЛНИ

Съставят се от подлог, сказуемо и други части
на изречението.

ПОЦЕПНА ИЗКАЗВАНЕП

О.А. СЪОБЩНИТЕЛНИ

Когато слушателят се осведомява за известни факти.

Б. ВЪПРОСИТЕЛНИ

Когато слушателят следва да предаде информация на
говорещия чрез отговор.

В. ПОДБУДИТЕЛНИ

Когато говорещият подтиква към действия.

Г. ЖЕЛАТЕЛНИ

Когато говорещият изказва пожелание за действие.

Д. ВЪЗКЛИЦАТЕЛНИ

Когато говорещият изразява радост, възмущение, възторг, учудване.

ПО ОТНОШЕНИЕ НА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА УТВЪРДИТЕЛНИ

Когато се изразява утвърдително отношение към действителността.

Б. Когато се изразява отрицателно отношение към действителността.

СЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

ЯСЛОЖНИ

СЪЮЗНИ

Сложно изречение с две или повече прости изречения, които притежават определена самостоятелност.

СЛОЖНИ БЕЗСЪЮЗНИ

Сложно изречение, което не съдържа съчинителни и подчинителни връзки. Изразява се без помощта на съюзи.

СЛОЖНИ СЪСТАВНИ С ПОВЕЧЕ ПОДЧИНЕНИЕ

Сложни изречения с повече от две прости изречения, свързани с подчинителни връзки.

СЛОЖНИ СМЕСЕНИ

Сложно изречение , съдържа съчинителни и
което подчинителни
връзки.

ЧАСТИ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО ОТЛАВНИ

Думите в изречението, които дават информация за основния предмет са главни части на изречението

ПОДЛОТ

Открива се с въпросът : „Кой“ ?

Главна част, която означава действие или състояние и се изменя по лице, число, време и наклонение.

СКАЗУЕМО

Открива се с въпроса : „Какво прави“?

Главна част, чрез която се приписва признак, действие или състояние, изразено чрез подлога.

ВПРОСПЕННИ

Части на изречението, които пряко или косвено поясняват главните части, се наричат второстепенни.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

Второстепенна част с която се пояснява някоя част от изречението, изразена със съществително.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Второстепенна част, вид определение – съществително име, което се прилага към друго съществително име.

ДОПЪЛНЕНИЕ

Второстепенна част, означаваща предмета, върху който е насочено действието на сказуемото.

ОБСТОЯТЕЛСТВЕНО ПОЯСНЕНИЕ

Второстепенна част, която се прибавя към глагола и означава обстоятелствата, качествата и количествата на действието.

ПРЕПИНАТЕЛНИ ЗНАЦИ

ПОЧКА /. /

А. Пише се в края на изречението.

Б. Пише се при изписване на знаци. / 09. 03. 1943. год./

В. Пише се след съкращения. / др. = други, мн. др./

ВЪПРОСИТЕЛНА /? /

Пише се в края на въпросително изречение.

Пример: Кой учи? Кой играе?

УДИВИТЕЛНА /! /

Пише се в края на възклицателни или повелителни изречения.

Пример: Стани! Колко си хубава!

ПОЧКА И ЗАПЕТАЯ /; /

Пише се при по-самостоятелни по смисъл части в Състава на сложното изречение.

Пример: При неизменяемост на думата по форма; характер на значението...

ЗАПЕТАЯ /, /

А. Пише се при изреждане на еднородни части в рамките на простото изречение.

Пример: Имам една, две, три, четири топки.

Б. Пише се при противопоставяне на еднородни части свързани със съюзи.

Пример: а, но, пък, ама, обаче, ами, ала,

В. Пише се при обръщения.

Пример: Уважаема госпожо, заповядайте!

Здравейте, деца, радвайте се!

Г. Пише се при вметнати думи и изрази.

Пример: мисля, надявам се, разбира се, напротив,

Д. Пише се при отделяне на обособени части в изречението.

Пример: По покривите, отрупани със сняг, падаха снежинки.

Е. Пише се при отделяне на частици.

Пример: Да, да, аз ти вярвам.

Ж. Пише се, когато подчиненото изречение е вмъкнато между частите на главното, то се отделя от двете страни.

Пример: Илю, който дремеше зад вратата, подскочи уплашен.

З. Пише се пред наречия, съюзи и местоимения, когато пред тях стои уточняващо наречие.

Пример: едва, даже, именно, чака, само и др.

П И Р Е / - /

А. Пише се на мястото на дума, която се поразбира. Б. Пише се пред пряка реч.

В. Пише се след пряка реч, когато следват пояснителни думи.

Г. Пише се при отделяне на вметнати думи.

Д В У Е П О Ч И Е / : /

Пишат се пред които означават изброяване или думи, посочване.

М Н О Г О П О Ч И Е / ... /

А. Пишат се в края на незавършено изречение.

Б. Пишат се при пауза между частите на изречението.

С К О Б И / () /

Пишат се за отделяне на вметнати части.

К А В И Ч К И / „кавички“ /

А. Пишат се за обозначаване на чужди думи.

Б. Употребяват се за отделяне на имена, книги, улици, заглавия, институции и др.

ПРАВОПИС

Установена система от правила, начин на писане на думи в даден език с помощта на определена система от графични знаци, букви.

ПРАВОГОВОР

Установен правилен книжовен изговор на думите в даден език.

ПРАНСКРИПЦИЯ

Записване на думи от един език с букви от друг език при който се предава оригиналния изговор.

ПРАНСЛАПЕРАЦИЯ

Начин за предаване на думи от един език с букви от друг език, без да се държи сметка за оригиналния изговор.

ЛЕКСИКОЛОГИЯ

Дял от езикознанието, който изучава речниковия състав на езика.

ЛЕКСИКОГРАФИЯ

Дял от езикознанието, който се занимава с теорията и практиката на състава на речниците.

РЕЧНИК

Сбор от думи, които притежава един език.